

San Remo Konferansı

Osmanlı Devleti 1914'te girdiği I. Dünya Savaşı'ndan çok ağır şartları içeren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkesi'ni imzalayarak çıktı. Osmanlı Devleti'ne fiilen son veren bu mütarekenin ardından İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan işgalleri başladı. Bu devletler Arap, Kürt, Ermeni, Rum ve Yahudilerin Türk egemenliğinden kurtarılacağı söylemleri altında Türkiye'nin parçalanmasına zemin hazırlayan girişimleri hızlandırdılar. Paris ve Londra Konferanslarında Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan taksim planları mevcut şartlara göre yeniden gözden geçirilerek düzenlemeler yapıldı. Gerçi Londra Konferansı sonunda resmi bir bildiri yayınlanıp alınan kararlar açıklanmamıştı ama Avrupa ve Türk basınına yansıyan haberlere göre: İtilaf Devletleri Bursa, Ankara, Konya, Kastamonu vilayetlerini Türklere bırakıyorlardı. İzmir işgal yöresi genişletilerek Yunanlılara bırakılacaktı. Doğu vilayetlerinde büyük bir Ermenistan oluşturulacak, Trakya'nın yönetimi de Yunanistan'a verilecekti. İstanbul olağanüstü komiserlerce temsil edilecek, bunlar İngiliz olağanüstü komiserinin başkanlığı altında bir meclis oluşturacaklardı.

Osmanlı topraklarının paylaşılması için kesin kararların verileceği San Remo Konferansı'nın toplanmasından önce 11 Mart 1920 tarihinde Avam Kamarasında konuşan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, silah bırakışmasından itibaren Türkiye'de meydana gelen gelişmeleri anlatarak mart ayının sonlarına doğru Türklerle yapılacak barış antlaşmasının hazırlanacağından ümitli olduğunu belirtmişti.

Bu sırada Amerika Başkanı Wilson, İtilaf Devletlerine Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşması hakkındaki görüşlerini içeren bir nota gönderdi. Bu notada İstanbul ve çevresinin geleceği, boğazların denetimi, Ermenilere toprak verilmesi, İzmir'in Yunanistan'a bırakılması, Doğu Trakya'nın Bulgaristan'a verilmesi konusunda Türk çıkarlarını hiçe sayan görüşler belirtiliyordu. Ayrıca, barış koşulları arasında bulunan ekonomik konularda yapılacak düzenlemeleri olumlu bulduğunu bildiriyordu.

Türk topraklarının parçalanmasına yönelik Batılı büyük devletlerin yaptıkları planların artık somut bir şekle bürünmesi ve son düzenlemelerin yapılması için liderler düzeyinde konferanslar tertip edilerek kararlar alınması sağduyu sahibi Osmanlı basınında tepkilere neden olmuştur. Amerika Başkanı Wilson'un verdiği nota daha önce yayınlamış olduğu ilkelerle çeliştiği şeklinde yorumlanmış ve Türklerin hiçbir hakkının gözetilmediği konusunda yazılar kaleme alınmıştır. Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarıyla ilkeleri belirlenen ve milletin iradesini yansıtan Millî Mücadele hareketinin gözettiği vazgeçilmez prensip ise vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı idi. Vatanın bütünlüğüne ve milletin bağımsızlığına kasteden iç ve dış düşmanlarla sonuna kadar savaşılacak ve vatani kurtarmak için milletin tüm imkânları seferber edilecektir. Bu bağlamda emperyalist devletlere karşı Sovyet Rusya'nın tutumu ümit vericidir. Sovyet Hükûmeti yaptığı bir açıklama ile Çarlık Rusya'sının imzaladığı, Osmanlı topraklarının paylaşılmasını, İstanbul'un işgal edilmesini ve Büyük Ermenistan kurulmasını içeren bütün antlaşmaları yırtıp, geçersiz saydığını bir genelgeyle ilan etmiştir. Bu genelge TBMM'de alkışlarla okunmuştur.

Birinci Londra Konferansı çalışmalarını 21 Mart 1920'de bitirdiğinde İstanbul, Boğazlar, İzmir, azınlık hakları, borçlar ve mali denetim hakkında somut kararlar vermişti. Bu kez ekonomik nüfuz bölgeleri, Ermenistan ve Kürdistan hakkında karara varmak için Yüksek Barış Konseyi, İtalya'nın San Remo şehrinde 18 Nisanda toplandı. Fransa özellikle Ermenistan mandasını kabul ettirmek amacıyla Amerika'nın da bu konferansa katılmasını istiyordu. Nitekim Birinci Londra Konferansı'nın kararları yazılı olarak Washmgton'a bildirilmişti. Fakat Başkan Wilson Dışişleri Bakanı Colby aracılığı ile gönderdiği cevapta, San Remo görüşmelerine katılmıyacağını belirtti. 18-26 Nisan tarihleri arasında çalışmalarını

sürdüren San Remo Konferansı'nda, İngiltere'yi Londra Konferansı'nda olduğu gibi Başbakan David Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Fransa'yı Başbakan Alexandre Millerand ve İtalya'yı da Başbakan Francesco Nitti temsil ettiler. Bunlardan ayrı olarak bazı toplantılarda Japonya, Belçika ve Yunanistan temsilcileri de bulundu. Konferansa Osmanlı Devleti davet edilmemiştir. Roma'da bulunan Türk diplomatı Galip Kemali Bey (Söylemezoğlu), İtalya Başbakanı Nitti'ye mektup yazarak önemli ve vahim kararlar alınmadan önce bir Türk'ün de dinlenmesini istemiştir. Ancak bu istek yerine getirilmemiştir. Galip Kemali Bey Konferans'a bir muhtıra sunabilmiştir. Bunda: "Türklerin ve Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgelere vurgu yapılarak galip devletlerden adil ve insanca bir karar beklenildiğine işaret edilmiştir".

Ancak bu istek dikkatte alınmamıştır. Onların ortak görüşleri Paris ve Birinci Londra Konferanslarında saptanan esaslara göre bir antlaşma tasarısı hazırlanacaktı. San Remo'da bir yandan antlaşmaya son biçimi verilirken öte yandan antlaşmanın onayı ve uygulanmasını sağlayabilmek için Osmanlı Hükûmeti ve Türk halkı üzerinde ne gibi baskıda bulunulabileceği de görüşüldü. Konferansın ilk ele aldığı husus Birleşik Amerika Başkanı Wilson'un notasına verilecek yanıtın hazırlanması oldu. 19 Nisanda Mareşal Ferdinand Foch'un başkanlığında toplanan askerî komitenin görüşlerini alan Yüksek Barış Konseyi, detaylı çalışmalarına aynı gün Kürdistan sorunun incelenmesiyle başladı. Kürtlerin ne istedikleri konusunda Bağdat ve İstanbul'da yapılan soruşturmalardan kesin bir sonuç elde edilememiştir. Kendileriyle konuşulan Kürt liderlerinin yetkileri kendi aşiretlerinin dışına taşmıyordu. Fakat onlar genellikle büyük bir devletin himayesi altına girmek istiyorlardı. İngiltere ve Fransa bu görevi üzerlerine almayacak olurlarsa onlar gene eskiden olduğu gibi Osmanlı yönetimi altında kalmak isteğindeydiler. Babiâli'nin yerine yeni bir koruyucu bulmadan Kürtleri Türklerden koparmak zor olacaktı, üstelik Irak'ın kuzeyinde yaşaya Kürtler, kuzeyde kurulacak devlete kesinlikle göç etmeyeceklerini açıklamışlardı. Bu verilerin ışığı altında İngiltere ve Fransa'nın ortaklaşa hazırladıkları Kürdistan taslağı açıklandı. Buna göre: Sınırları Ermenistan'ın güneyinden, Fırat'ın doğusundan geçecek özerk bir Kürdistan kurulacaktı. Babiâli Barış Antlaşması yürürlüğe girdikten en geç altı ay sonra oluşacak bu ülkenin statüsünü öncelikle kabul edecekti. Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten bir yıl geçtikten sonra saptanacak bölge içindeki Kürtler Milletler Cemiyetine başvurup Osmanlı yönetiminden çıkmak isteğinde bulunurlar ve onların bağımsız olma yeteneğine kavuştukları kanısına varılırsa Babiâli bu karara kayıtsız şartsız uyacaktır. Fakat bu planın işlemesi Ermenistan'ın kurulmasıyla yakından ilgiliydi. Büyük Ermenistan gerçekleşmeden, Kürdistan'ın kurulması da mümkün görülüyordu. Konferansın sonra ki oturumunda Ermeni meselesi görüşüldü. Curzon şimdiki halde koşulların teorik olduğunu belirtti ve Doğu Anadolu'da kurulacak bir Ermenistan'a karşı Türklerin etkin bir biçimde direneceklerini açıkladı. Yapılan konuşmalardan ne İngiltere ne Fransa ne de İtalya'nın Ermenistan için etkin bir askerî yardım yapamayacakları anlaşıldı. Ancak belki silah yardımı yapılabilirdi. Müttefikler asker göndermeyeceğine göre yapılacak bir şey yoktu. Gene bütün gözler Amerika'ya çevrilmişti fakat Wilson'un davranışları da fazla ümit vermiyordu. Mareşal Foch hiç olmazsa Ermeni ordusuna subay ve silah gönderip bu birlikleri eğitmeyi ve ondan sonra cepheye göndererek sınımayı önerdi. Bu öneri de pek uygun karşılanmadı. Curzon ise konunun ivedilikle çözüm yoluna girmesini, çünkü antlaşma metninde Babiâli'nin yeni kurulacak Ermeni Devletinin sınırlarını tanıdığına dair bir hükmün bulunduğunu belirtti. Nihayet Wilson'a yazılacak mektupta, Kilikya dışarıda bırakılarak çizilecek Ermenistan sınırlarının saptanması kendisinden rica edilirken Amerika da Ermenistan'a yardıma çağrılıyordu. Ancak Wilson'un senatoya dayanmaksızın yardım konusunda bir şey yapamayacağı anlaşıldığından, Amerika'nın resmi kararının beklenmesine karar verildi. Böylece Ermenistan, dolayısıyla Kürdistan sorunları uygulamaları yönünden askıya alındı. Yüksek Konsey daha sonraki oturumlarında nüfuz bölgeleri, mali konular Boğazlar sorununu da görüştü. San Remo görüşmelerinde Müttefikler yönünden alınan en önemli sonuç, İngiltere ve Fransa'nın Milletler Cemiyeti adına Irak ve Suriye'deki manda

yönetimlerinin saptanması ve bunun yanı sıra Londra, Paris ve Roma arasında Anadolu toprakları üzerinde 1919 Aralığından beri devam eden anlaşmazlığın ortadan kalkmasıydı. İlginç bir rastlantı olarak, o ana dek kâğıt üzerinde yapılmış bütün bu antlaşmaları ortadan kaldıracak Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılırken İtalya, İngiltere ve Fransa 23 Nisanda şu noktalarda uyum sağlıyorlardı: Üç devlet Türkiye sorunlarına ilişkin olarak kurulacak bütün komisyonlarda eşit haklara sahip olacaklardı. Kendilerine ayrılan ekonomik nüfuz bölgelerinde gerek ticaret gerek endüstri yatırımlarında öncelik alacaklar, fakat yatırım yapmadıkları sektörlerde aynı hakları birbirlerine tanıyacaktı. Fransa ve İtalya antlaşma şartlarının yeterli olarak uygulandığı ve azınlık haklarının tümüyle garanti altına alındığı kanısına varınca kendilerine ayrılmış bölgelerdeki askerlerini çekeceklerdi. İşte bu temel ilkeleri ve diğer ayrıntıları içeren bu üçlü antlaşma Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalandıktan sonra yürürlüğe girerken Babilî'ye de bildirilecekti. San Remo Konferansı 26 Nisan 1920'de sona erdi. San Remo Konferansı'nın aldığı ilk kararlar arasında Osmanlı Temsilciler Heyeti'nin Paris'e çağrılarak antlaşma taslağının verilmesi de bulunuyordu. 30 Nisan'da İstanbul'dan ayrılmış olan Tefik Paşa başkanlığındaki Osmanlı Heyeti 6 Mayıs'ta Paris'e varmıştı. 11 Mayıs 1920'de barış koşulları Başbakan Millerand tarafından İtilaf Devletleri adına Tefik Paşa'ya verildi. Millerand, yaptığı kısa konuşmada, Osmanlı Devleti'nin 1914 senesinde dış güçlerin baskısıyla Genel Savaş'a katılmış olmasının savaşı birkaç yıl uzattığını belirterek, böyle bir durumun yeniden oluşmaması için İtilaf Devletlerinin gerekli etkili önlemleri almak göreviyle yükümlü olduklarını öne sürdü. Bu arada Boğazların gelip geçmeye açık bulundurulması yanında Osmanlı Padişahı'nın İstanbul'da egemenliğinin süreceğini ve Osmanlı Devleti ile eşitlik içerisinde bir antlaşma imzalamak isteğinde olduklarını açıkladı. Görüşmelerin yazılı olarak yürütülmesi ve bunun için Osmanlı Hükûmeti'ne bir aylık süre verilmesi kararlaştırılmıştı. Tefik Paşa, çevirisinin yapılmakta olduğunu söylediği antlaşma taslağını: İstiklal ve devlet anlayışıyla katiyen bağdaşmayan bir antlaşma olarak nitelendirmiştir. İtilaf temsilcilerinin mutabık kalarak imzaladıkları San Remo Antlaşması'na göre: Sembolik de olsa Padişah ve Hükûmet İstanbul'da bulunacak, Osmanlı Devleti Anadolu'nun ortasında birkaç ili içine alacak küçük bir toprak parçasıyla sınırlı kalacak, Rumeli ve Boğazlar bölgesi Antlaşma Devletleri'nin ortak yönetimine bırakılacak, Osmanlı devleti Irak, Suriye, Filistin, Arabistan ve Kuzey Afrika'da bulunan Arap toprakları üzerinde hak talebinde bulunmayacak, Suriye ve Lübnan Fransız, Irak ve Filistin ise İngiliz idaresine girecek, Özerk yönetime sahip bir Kürdistan kurulacak. Yeni kurulacak Ermeni Devleti'nin sınırlarını Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tespit ederek kendi koruyuculuğu altına alacak ve bu devletin denize çıkışı olacak. Kendisine tebliğ edilen San Remo belgesini alan Tefik Paşa ve yanındaki üç kişilik heyet İstanbul'a Fransa'daki demiryolu grevi nedeniyle ancak 31 Mayıs'ta ulaşabilmişlerdi. Bunu göz önüne alan Müttefikler antlaşmaya 'evet' veya 'hayır' olarak verilecek bir aylık cevap süresine 15 gün daha ekleyerek müddeti 26 Haziran'a kadar uzattılar. Taslağı incelemek ve devletin kararını bildirmek 5 Nisan 1920'de son kez hükûmeti kuran Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya kaldı. Kabinedeki üç bakan böyle onur kırıcı bir antlaşmayı kabul etmektense istifa edeceklerini açıkladılar. Damat Ferit Paşa ve İstanbul'daki işbirlikçi basın San Remo Konferansı kararlarının bu kadar ağır olmasını Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu'da başlayan millî direnişe bağlıyorlardı. İngilizleri kendisine Kuvayimillîye'den daha yakın hisseden Damat Ferit İtilaf Devletleri'nin istedikleri cevap için verilen süreyi uzatacağı ve bazı hükümleri değiştireceği ümidiyle, yanında Nafia Nazırı Cemal Paşa ve Dahiliye Nazırı Reşid Bey olduğu halde 12 Haziran 1920'de Paris'e gitti. Ancak Müttefiklerle bir pazarlık imkanı bulamadılar. Sadrazam bu ağır koşulların sorumluluğunu yüklenmek istemediğinden durumu telgraf ile Padişaha bildirdi ve Dahiliye Nazırını Paris'te bırakarak 8 Temmuz'da İstanbul'a hareket etti. Fransız Başbakanı Millerand 17 Temmuz'da Paris'te bulunan Dahiliye Nazırı Reşit Bey'e İtilaf Devletleri adına Osmanlı Devletine yönelik ağır suçlamaları içeren sert bir ültimatom verdi. İtilaf Devletleri, Osmanlı Hükûmeti'ne antlaşmayı kabullendiğini ve imzalamak isteğinde olduğunu bildirmek için on günlük bir süre tanıyordu. Söz konusu süre 27

Temmuz'da son bulacaktı. Bu süre içinde antlaşma imza edilmezse gereken önlemlerin alınacağı belirtiliyordu. Bu baskılara boyun eğen Damat Ferit Paşa 22 Temmuz akşamı İngiliz Yüksek Komiseri John De Robeck'e antlaşmayı imzalamak üzere Ayan'dan Hadi Paşa ve Rıza Tevfik ile Bern Elçisi Reşat Halis Bey'in görevlendirildiklerini bildirdi. San Remo Konferansı'nda alınan kararlar Sevres Antlaşması'nın esasını oluşturmuştur. Sevres Antlaşması da 10 Ağustos 1920'de imzalandı. Bu antlaşma İtilaf Devletlerinin imzaya mecbur ettikleri antlaşmaların en ağırı idi. Böylece Türk ulusunun toprak ve ulusal bütünlüğü en haksız bir biçimde parçalanıyor ve yaşama hakkı kâğıt üzerinde de olsa elinden alınmış bulunuyordu.

Nâsır YÜCEER

KAYNAKÇA

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara 1986.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara 1978.

OLCAY, Osman, **Sevres Antlaşmasına Doğru**, Ankara 1981.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele**, Ankara 1989.

ÜÇOK, Coşkun, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara 1980.

26/09/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/san-remo-konferansi/?pdf=3385> adresinden erişilmiştir